

ВПЛИВ РЕФОРМИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА НА РОЗВИТОК ЛІСОЗАЛЕЖНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ: РИЗИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Novak A.A.,

IMPACT OF FORESTRY REFORM ON THE DEVELOPMENT OF FOREST-DEPENDENT COMMUNITIES IN UKRAINE: RISKS, OPPORTUNITIES AND PROSPECTS

Розглянуто вплив реформи лісового господарства України на розвиток лісозалежних громад, зокрема, соціальні, управлінські, економічні та екологічні аспекти. Проаналізовано позитивні можливості реформування, включно з підвищенням прозорості, диверсифікацією економіки та участю громад у прийнятті рішень, а також потенційні ризики, пов'язані із централізацією управління, скороченням робочих місць, експлуатаційним тиском на ліси та погіршенням екологічної стійкості. Висвітлено перспективи адаптації громад до змін та формування стійких моделей соціально-економічного розвитку в контексті сучасних викликів.

Ключові слова: лісове господарство, лісозалежні громади, реформа, соціальні наслідки, управління, економічний розвиток, екологічна стійкість, соціальне лісівництво.

Реформа лісового господарства в Україні, що активно впроваджується протягом останніх років, є одним з найбільш масштабних інституційних процесів у природоресурсній сфері. Зміни охоплюють структуру управління, систему фінансування, механізми контролю, стандарти ведення лісового господарства та соціально-економічні засади функціонування державних лісогосподарських підприємств. Особливої уваги потребує вплив цієї реформи на лісозалежні громади – специфічні соціально-економічні утворення, в яких лісові ресурси є головним чинником формування зайнятості, доходів населення, розвитку інфраструктури та відтворення місцевих економічних моделей. У Карпатському регіоні та на Поліссі частка лісистості нерідко перевищує 60-80%, що створює залежність місцевих бюджетів від діяльності лісогосподарських підприємств, а населення – від постійних чи сезонних робочих місць у галузі. У такому контексті будь-які структурні зміни в організації лісового сектору мають потенціал не лише модернізувати галузь, а й суттєво вплинути на соціальну стабільність цих територій.

Позитивні аспекти реформи пов'язані, насамперед, з підвищенням прозорості та відповідальності у сфері лісового господарства. Впровадження електронного обліку деревини, цифрових систем інвентаризації, публічних аукціонів через Prozorro.Sale та уніфікованої системи звітності створює підґрунтя для зменшення корупційних практик, оптимізації фінансових потоків та формування передбачуваного середовища для наповнення місцевих бюджетів. Для лісозалежних громад це означає зростання довіри до лісокористувачів, усунення „тіньових” схем, які раніше призводили до недоотримання податкових надходжень, а також підвищення рівня громадського контролю за станом лісів. Крім того, стандартизація роботи державного підприємства „Ліси України” сприяє формуванню єдиних підходів до охорони праці, протипожежної безпеки, догляду за лісами та здійснення рубок. Одним із важливих елементів реформи є поступовий перехід до методів наближеного до природи лісівництва, що сприяє збереженню біорізноманіття та підвищенню екологічної стійкості лісових ландшафтів, а в довгостроковій перспективі – стабільності ресурсної бази для місцевого розвитку.

Разом із тим, реформа супроводжується низкою ризиків, які можуть негативно позначитися на життєдіяльності лісозалежних громад. Одним з найбільш дискусійних аспектів є централізація управління. Передача широкого кола повноважень на рівень єдиного державного підприємства може зменшити здатність громад впливати на рішення щодо рубок, лісовідновлення, організації територій, розміщення інфраструктурних об'єктів та охорони лісів. Для багатьох гірських територій, де функції лісу виходять далеко за межі господарських (виконуючи водорегулюючу, ґрунтозахисну, рекреаційну та протипаводкову роль) втрата можливості локального впливу на лісоуправління може створити реальні екологічні та соціальні загрози. Недостатній облік місцевої специфіки під час планування господарських заходів здатен поглибити деградацію схилів, підвищити ризики паводків, погіршити стан водних ресурсів та сприяти втраті рекреаційної привабливості, що, у свою чергу, вплине на розвиток туризму та інших пов'язаних видів діяльності.

Другою критичною проблемою є потенційні кадрові скорочення, пов'язані з укрупненням структурних підрозділів, оптимізацією бухгалтерських, інженерних та технічних служб, а також із впровадженням цифрових інструментів, що зменшують потребу у частині адміністративного персоналу. Для громад із вузькою спеціалізацією, де лісове господарство є чи не єдиним джерелом офіційної зайнятості, скорочення робочих місць означає підвищення безробіття, відтік населення, посилення трудової міграції та загострення соціальних проблем. Зменшення кількості працівників лісогосподарських підприємств, також, може знизити рівень моніторингу, охорони та догляду за лісами, що створює додаткові ризики незаконних рубок, лісових пожеж та погіршення санітарного стану лісів.

Існує імовірність підвищення експлуатаційного навантаження на ліси у разі, якщо економічні показники діяльності лісогосподарських підприємств стануть основним критерієм їх ефективності. У таких умовах може зростати інтенсивність рубок або збільшуватись частка суцільних рубок у тих регіонах, де вони можуть завдати значної шкоди екосистемі. Для Карпатського регіону ризик є особливо гострим, адже зниження лісистості на схилах швидко призводить до ерозійних процесів, активізації селів, зменшення водоутримувальної здатності ґрунтів і, відповідно, до частіших та інтенсивніших паводків. Це створює пряму загрозу безпеці жителів гірських громад та інфраструктурним об'єктам.

Соціально-економічні наслідки реформи для лісозалежних громад проявляються багатовимірно. На ринку праці відбувається переорієнтація частини населення до сезонних або низькокваліфікованих робіт, що підвищує економічну вразливість домогосподарств. Зміна моделі функціонування лісогосподарських підприємств відображається на структурі надходжень до місцевих бюджетів – зменшення кількості працівників знижує обсяги ПДФО, а можливе зменшення присутності підприємств на території громади впливає на обсяг супутніх платежів і розвитку інфраструктури. У багатьох громадах, де лісові ресурси становлять основу економіки, такі зміни сприймаються як втрата традиційної моделі розвитку та фактор, що підриває економічну стійкість регіону.

Водночас, реформа стимулює потребу у диверсифікації економічної діяльності. З огляду на посилення екологічних та соціальних викликів, громади все частіше змушені переходити до нових напрямів – розвитку рекреації, зеленого туризму, заготівлі та переробки недеревної продукції лісу, локальної переробки деревини з підвищенням доданої вартості, створення біоекономічних ініціатив. Такі напрями потребують інвестицій, планування, маркетингу, але, водночас, здатні зменшити залежність від суто лісозаготівельної діяльності.

Ключовою умовою успішності реформи, з позиції лісозалежних громад, є забезпечення реальної участі населення у процесі прийняття рішень. Механізми консультацій, участі у плануванні рубок, громадського моніторингу, оцінки впливу на довкілля та контролю за реалізацією господарських заходів мають бути не декларативними, а інституційно закріпленими. Проведення національної інвентаризації лісів за європейськими стандартами забезпечить об'єктивну інформаційну базу для планування. Стабільне бюджетне фінансування протипожежних заходів, охорони лісів і моніторингу має бути незалежним від економічної кон'юнктури ринку деревини. Важливо також підтримувати альтернативні моделі зайнятості, що дадуть змогу громадам плавно адаптуватися до змін у галузі та уникнути різких соціально-економічних диспропорцій.

Загалом, реформа лісового господарства України має суттєвий модернізаційний потенціал, однак, водночас, створює широкий спектр ризиків для лісозалежних громад. Її наслідки є неоднозначними: поряд із можливостями для розвитку зростають соціальні, економічні та екологічні загрози, які потребують збалансованого управління та адаптивної політики. Оптимальне поєднання державних інституційних змін із потребами та інтересами громад може перетворити реформу на інструмент сталого розвитку територій, тоді як ігнорування локальної специфіки здатне призвести до поглиблення соціально-економічних проблем та екологічної нестабільності. Саме тому важливо формувати нову модель взаємодії між лісовою галуззю, громадою та державою, де пріоритетом стане довгострокове збереження лісових екосистем, підвищення стійкості місцевих економік і забезпечення добробуту населення лісозалежних територій.

Список використаних джерел:

1. SFI-Ukraine. 2023. Моніторинг лісового законодавства України. URL: <https://www.sfi-ukraine.org.ua/monitoring> (дата звернення: 25.11.2025).
2. Державне агентство лісових ресурсів України. 2022. Реформа лісового господарства: що передбачає створення єдиного ДП „Ліси України”. URL: <https://forest.gov.ua/news/reforma-lisovoho-hospodarstva-shcho-peredbachaie-stvorennia-iedynoho-dp-lisy-ukrainy> (дата звернення: 24.11.2025).
3. Державне агентство лісових ресурсів України. 2023. Продовжуємо реформувати лісову галузь України. URL: <https://forest.gov.ua/news/prodovzhuemo-reformuvaty-lisovu-haluz-ukrainy> (дата звернення: 24.11.2025).
4. Екологія. Право. Людина. 2023. Бриф „Особливості змін у лісовій галузі: переваги і недоліки”. URL: <https://epl.org.ua/about-us-posts/bryf-osoblyvosti-zmin-u-lisovoyi-galuzi-perevagy-i-nedoliky> (дата звернення: 25.11.2025).
5. ЕкоСистема. 2024. Результати проведеної реформи лісового господарства України. URL: <https://eco.gov.ua/news/rezultaty-provedenoï-reformy-lisovoho-hospodarstva-ukrainy> (дата звернення: 26.11.2025).